

El Noucentisme: assaig
de revisió de les seves
circumstàncies històriques

El Noucentisme: assaig de revisió de les seves circumstàncies històriques

Discurs de recepció de Jordi Casassas Ymbert
com a membre numerari de la Secció Històrico-
Arqueològica, llegit el dia 8 d'octubre de 2015

Barcelona, 2015

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
HISTÒRICO-
ARQUEOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Casassas, Jordi, 1948-

El Noucentisme : assaig de revisió de les seves circumstàncies històriques

Referències bibliogràfiques

ISBN 9788499652764

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol

1. Noucentisme 2. Catalunya – Història – S. XX

008(460.23)"19"

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

© Jordi Casassas Ymbert

© 2015, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: setembre del 2015

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Impressió a Open Print, SLL

ISBN: 978-84-9965-276-4

Dipòsit Legal: B 22445-2015

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

En record dels enyorats germans Casassas: el meu pare Lluís, un gran referent, i els oncles Enric i Oriol, en agraïment per la seva gran contribució a la meva formació i per haver sabut comunicar-me la seva visió i estimació per l'Institut d'Estudis Catalans i la més general pel país.

JUSTIFICACIÓ GENERAL

A la ja tardana obra *Il carattere della filosofia moderna*, Benedetto Croce afirmava que, en el fons, tota història veritable és autobiografia. Si fem cas del gran filòsof de la història napolità, la meua tria del Noucentisme com a tema d'aquest discurs de recepció l'haig d'entendre com el tancament d'un itinerari autobiogràfic que començà amb un altre «discurs de recepció», en aquell cas a la Universitat de Barcelona i en forma de tesi doctoral (1977). Aquell primer estudi se centrava en la trajectòria política de Jaume Bofill i Mates, un dels destacats del Noucentisme i representatiu de la densitat històrica que ajuda a entendre el pes decisiu d'aquest corrent dins la contemporaneïtat catalana. Ja aleshores (la tria d'una biografia no era gaire ben vista en els medis acadèmics) vaig voler transcendir l'aproximació individualitzada al corrent general: en un article a *Recerques* (1978), titulat «La configuració del sector intel·lectual-professional a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)», vaig posar en relleu l'important paper que va tenir aquest sector dels intel·lectuals i dels professionals en la dinàmica catalana, com a mínim de l'esclat de la Renaixença ençà.

El caràcter més assagístic d'aquest discurs penso que es justifica per la voluntat de revisar una trajectòria personal, tant investigadora com intel·lectual, que més de prop o de lluny no he abandonat mai: l'estudi de la Catalunya del nou-cents i els seus condicionants generals, històrics i geogràfics, atès que és quasi impossible entendre-la sense el seu context mediterrani occidental. L'erudició podria ser un llast per a una bona comprensió i valoració de conjunt.

Per altra banda hi ha una altra consideració que m'ha fet decantar per aquest to més assagístic. Ja en el 2007, en el congrés organitzat per l'Institut sota la direcció d'Albert Balcells, de títol *Els Països Catalans i Europa durant els darrers cent*

anys, vaig apuntar, indirectament, com a parer meu el Noucentisme constitueix un dels tres elements culturals polítics fonamentals de la nostra particular trajectòria contemporània. Em refereixo, successivament i en bona part de manera acumulativa, al Romanticisme, al Noucentisme i al marxisme. Així doncs, em refereixo a tres cosmovisions, a tres grans actituds culturals i a les sengles visions de país que se li corresponen, a les respectives consideracions del lloc que Catalunya ocupa al món, així com a les corresponents polítiques a través de les quals s'han expressat, adaptat a les conjuntures canviants i determinat els seus propis sistemes d'amics-enemics: totes elles, a més, es defineixen per la relació estreta entre cultura i política.

L'aproximació assagística és la que ens permet apuntar, doncs, la idea que el Noucentisme ha tingut un paper central en aquest recorregut bisecular contemporani; i fer-ho, a més, en el marc d'aquest període històric internacionalment tan decisiu com és el del pas dels segles XIX al XX. A l'interior seu, com succeeix amb el Romanticisme i en menor grau amb el marxisme, les distintes persones, matisos i corrents varen interpretar i fins i tot innovar amb els seus particulars respecte al passat i visió de com projectar-se cap al futur. Aquestes tres grans cosmovisions, al marge que comparteixin alguns trets, especialment en els moments inicials o finals, en esdevenir hegemòniques manifestaran un tarannà excloent. Així, per exemple, Alexandre Plana afirmarà des de *La Revista* (1915) que la Renaixença havia representat tan sols una tasca preparatòria de la irrupció del primer noucentisme, l'origen de la vertadera modernitat. Cada cosmovisió pretindrà «extirpar» les distorsions que atribueix a la seva precedent, i les voldrà ordenar dins el llegat de la tradició que s'explica per la seva particular visió de la modernitat i les respectives expectatives de futur. Totes tres cosmovisions, a més, han presentat a l'interior seu aquella riquesa que prové de la convivència de fraccions, recanvis generacionals, revisionismes o fins expressions polítiques diverses.

La consideració d'aquestes cosmovisions ens permet, per altra banda, afrontar una revisió de les cronologies, no dependre tant de la que assenyalava la gran política i, especialment, la que imposava la història general de l'Estat espanyol. I aquesta dinàmica general ens obliga fins a un cert punt a matisar la singularitat del cas català, a analitzar-lo amb relació als altres circumdants, especialment els de l'espai mediterrani occidental. Els nostres protagonistes principals, els integrants del sector intel·lectual-professional català, són gent que per la naturalesa de les seves professions i inclinacions culturals estaven informats, interessats, influïts i fins a un cert punt condicionats pel que succeïa en el seu medi proper però també en l'internacional, on succeïen coses similars o si més no premonitòries del que podia acabar passant a casa seva.

Tant com pel Noucentisme - corrent cultural, ens hem de preocupar per l'habituant «noucentista» d'una Catalunya en ràpida transformació, que entra de ple en

la consideració d'una societat complexa, típica de la irrupció del nou-cents europeu occidental. Aquesta «gran transformació» es produïa a cavall dels dos segles i assenyala la cronologia obligada del Noucentisme català. El problema és, doncs, saber precisar molt bé la cronologia d'aquesta irrupció del nou-cents aplicada a un cas concret com és el català i, més enllà, a la presa de consciència dels seus membres sobre l'existència del canvi. En aquest doble joc de realitats i projeccions culturals, en considerar el cas català no podem oblidar la influència que exercirà la irrupció del catalanisme polític en el procés de la fixació noucentista. Ens referirem, a partir d'ara, al Noucentisme com una actitud sectorial però també com una acció pública, per tant política.

L'estudi del Noucentisme, vist des de la perspectiva que hem apuntat fins aquí, ens introdueix encara en el debat historiogràfic general sobre la llargada dels segles contemporanis, sobre allà on és conseqüent situar la divisòria entre ells. La frontera entre el segle XIX i el XX s'ha situat, segons les escoles i els moments en què s'ha plantejat la qüestió, en el 1870 (G. Arrighi o Ch. S. Maier), en el 1890 (Barraclough), en el 1898 (historiografia clàssica espanyola), en el 1914 (A. J. Maier, B. Croce), en el 1917 (Hobsbawm, J. Habermas) o fins i tot en el 1945 (M. Mazower, J. Habermas). Altres historiadors, adscrits a la història comparada i de la llarga durada, situen una frontera a mitjan segle XVIII i una altra en els anys setanta del segle XX, en el moment en què les organitzacions trans i supraestatals posen fi a un clima polític definit en el pla polític i en solitari per l'estat nació uns dos-cents anys abans. És clar que totes elles són visions fonamentalment eurocèntriques i sabem, tal com s'encarregà de puntualitzar entre d'altres Lenin, que el segle XX se singularitzà pels processos de mundialització i de precipitació del temps històric. També sabem que dins la mateixa Europa el temps s'avaluava de manera molt diversa segons quina fos la naturalesa social de l'observador o segons si es trobava en el centre o en la perifèria del continent.

Des de la perspectiva que ara ens interessa, la que podien tenir els primerencs noucentistes catalans, la noció del canvi de segle havia de dependre de la multiplicitat de perspectives (política, social, cultural, econòmica, etc.) que implicaven i interessaven als protagonistes; també de la seva perspectiva fonamentalment urbana i encara de l'àrea barcelonina entre l'any 1888 i les unificacions de 1897, quan la ciutat definia el seu futur; sense oblidar la seva subjecció formal al decadent Estat espanyol (la «potència morta», com el definia amb cruessa el ministre anglès Salisbury el 1898); o de l'allau d'estímuls provinents del món internacional proper. Finalment, la percepció del canvi històric dependria de les expectatives de futur que entreveïessin els membres del grup que ho estaven analitzant. En el cas del Noucentisme cal notar que es tractava d'intellectuals que se sentien amb forces per anticipar el futur, que s'identificaven com a joves i que se sentien interpretats pel projecte naixent del catalanisme polític. Tot i tractar-se de gent amb una formació i uns

referents vitals encara plenament vuitcentistes, el seu entusiasme els faria declarar el rebuig pel segle finit i identificar-se amb el que estava naixent. La definició inicial del Noucentisme constitueix un tema d'entusiasme tant com un de cultural i sorprèn en un espai mediterrani sotmès a tota mena d'influències depressives.

El que ens caldrà escatir és si aquesta gent que es mobilitzava pels temes del segle XIX (la creació de la gran ciutat, la violència anarquista, els primers passos del catalanisme polític de signe autonomista, etc.) posava tot l'èmfasi en el «nou-cents» perquè ja se sentia habitant del món nou o es tractava tan sols d'una forma d'impostació motivada per l'aspiració de credibilitat que perseguïen enmig d'un ambient crític, com una forma d'anticipació forçada del nou segle. En aquest sentit haurem de diferenciar entre la formulació cultural del nou-cents i la consciència real que podien tenir encara de la irrupció definitiva del nou segle, de les exigències de la moderna societat de masses i la seva impressionant inèrcia democratitzadora, dels canvis de valors, de les implicacions «socialitzants» de la moderna acció burocràtica política, de la violència moderna que comporten aquestes transformacions, del crepuscle dels vells elitismes aristocratitzants i individualistes. Perquè la vivència i consciència plena d'aquests canvis es fessin presents en la definició dels noucentistes i dels seus objectius, i perquè de tot plegat se'n derivés la necessitat d'una política nova, caldria esperar a l'impacte de la Gran Guerra sobre Catalunya.

Penso que l'anàlisi del Noucentisme des de la història general ens permet repensar la cronologia de la irrupció del segle XX en la realitat catalana, assimilar-la a la del seu entorn europeu i no haver de dependre d'aquella visió localista que posa el dentell del nou-cents en la crisi colonial del 1898.

QÜESTIÓ DE NOMS, QÜESTIÓ DE PRINCIPIS

Tot intent de definir el Noucentisme partint del convenciment que es tracta d'un corrent de pensament i d'una estètica, d'un moviment sectorial, sempre quedarà curt. Una definició pot prescindir dels detalls, però no serà una vertadera definició si no és omnicomprendiva, si no ens permet entendre l'element definit en la seva totalitat. Un dels principals definidors inicials del Noucentisme, Josep Pijoan, escrivia a la revista *Empori* una biografia de l'abat Oliba que titulava «Els educadors de la gent catalana», on comparava el gran benedictí amb l'ideal noucentista. Curiosament, mig segle després coincidiria en la mateixa comparació un altre gran definidor, Joan Fuster, quan a la revista *Criterion* (1960) afirmava amb contundència que «el Noucentisme ha estat la major dosi de treball normalitzador que mai hagi rebut el cos del país des del temps de l'Abat Oliva, i encara em quedo curt». Els dos grans definidors, doncs, coincidien en la valoració del Noucentisme com un corrent alhora volitiu i intervencionista, normalitzador i modernitzador

d'excel·lent importància en la llarga distància catalana. Indirectament, els dos alludien a l'espai urbà com a motor essencial d'aquesta opció modernitzadora.

La majoria de les anàlisis del Noucentisme s'han centrat, a vegades de manera exclusiva, en el seu vessant cultural. El voluntarisme extrem dels seus definidors inicials ha contribuït a imposar la imatge que el Noucentisme fou, abans que cap altra cosa, una qüestió de llenguatge: el mateix Ors s'autoexaltava per disminució quan afirmava que el que feia era una «metafísica d'estar per casa», en el fons un tomisme antipositivista molt propi de la joventut intel·lectual de l'entre-dos-segles que representava. No tardaria, però, a aparèixer l'exigència política. I això perquè, ja fos a la Barcelona que els modernistes havien condemnat per culturalment provinciana o a la *joyeuse* Viena de la gran creació artística, científica, literària o arquitectònica, quan l'intel·lectual sortia de la parcel·la de la seva especialitat per enfrontar-se a la societat canviant que l'envoltava no podia deixar de sentir una preocupació pregona i una notable inseguretat.

La definició inicial se centrà en la posada en circulació d'una sèrie de «mots d'ordre» al voltant dels quals s'havia de fixar el «compromís» noucentista. Com sabem, es parlarà de mediterraneïtat i de classicisme com a alternativa orgullosa a les «llums que vénen del nord» modernista; es parlarà d'humanisme i d'italianisme (quan tantes influències, com les del mateix Ors, seguien venint de França); s'exaltarà la ciutat i el civilisme en contra d'allò rural i del ruralisme; s'emfatitzarà la lluita contra tota forma d'improvisació i el gust per la perfecció, la norma, l'ordre. El terme *Noucentisme* apareixerà per primera vegada en la glosa que Xènius publicarà a *La Veu de Catalunya* el 27 de juny de 1906. Es tracta d'un mot que pretén emfatitzar la necessitat d'adaptar-se al present, així com d'una bandera al voltant de la qual es vol aplegar una nova generació expressament antiromàntica, militantment antivuitcentista. Aquesta bel·ligerància inicial, que en ocasions es farà servir per atacar l'excés de maniqueïsmes noucentista, la clourà el mateix Eugeni d'Ors en la glosa «Final d'acte», que publicarà l'11 de gener de 1907. En aquest article Xènius demana que es festegin tots els «mots d'ordre» que ha anat desgranant des de l'inici. La relació és llarga però significativa: «Arbitrarisme, humanisme, civisme, consciència de la ciutadania, concepció de la Barcelona nova, exotisme, ritme, noció jurídica de la caritat, Art aristocràtic, Universalisme, Imperialisme, Frivolitat, Feminitat, Norma, Paternitat del Mediterrani, ideal clàssic, Era constructiva, Integració de ciència, art i fe en la vida, Ètica del prospecte donat i pres, Enciclopedisme, Dever d'acció, noció filosòfica del periodisme, Exaltació de la curiositat, Ciutat, República, magnificació de la reyalta, Feminisme, noció de Belleza, palpitations del temps, sobirania de la Metafísica, Metafísica usual, reforma urbana, reforma de les gents, Cortesania, Modals, Ànima col·lectiva, Misticisme, idea de Maria-verge, consagració de l'aigua a Maria, opinions sobre el matrimoni, consideració de l'essència dels Jocs Florals, Art d'entendre i Art de no

entendre les Coses, Platonisme, Multituds, Idees-mares, Inferioritat transatlàntica, superioritat parisenca, Causa de per què vénen de París les modes, Vida eterna, Mort, Catalanisme, Educació, Ubiquïtat espiritual, Mitologia i etern mitologisme, Humorisme, Renaixement, Veritat i Exactitud, Planta-home, Solidaritat, Danedisme, Teoria de lo pintoresc i de lo normal, Voluntat i educació de la voluntat, Inquietud, Rusticisme, Imaginació, Ideals de la vida moderna, Sport, teories estètiques, Socialisme, Noucentisme, Consciència del Glosari... ¿quina, encara?...».

Com és evident, no tota la definició inicial la podem atribuir a Xènius. Com veurem més endavant, el Noucentisme és fruit d'un ambient que a França desembocà en la definitiva organització d'Action Française (1905) i a Itàlia en la definició dels grups de les revistes florentines (1904-1908) i en l'estructuració del tardà Partit Nacionalista Italià (1908). En aquest ambient general no podem oblidar la contribució definitiva dels sectors més esquerrans. En lloc sobresortint hem de situar Gabriel Alomar i la seva conferència «El futurisme», tinguda a l'Ateneu Barcelonès el juny de 1904: el sociòleg i antropòleg Santiago Valentí i Camps va considerar l'aportació alomariana com la millor expressió de la inquietud intel·lectual de la «fi de segle», perfectament en la línia del que es pensava en les «nacions llatines» (noti's l'èmfasi en la «fi de segle» antinoucentista però perfectament europea). També tingueren un bon ressò els articles publicats per Dídac Ruiz a *El Poble Català* o la seva proposta respecte a la necessitat de fomentar l'intervencionisme dels intel·lectuals, *De l'entusiasme com a principi de tota moral futura* (1907), així com els debats tinguts a la Conferència dels Joves Republicans (1908), moment àlgid d'aquesta influència esquerrana en la definició del Noucentisme que preludeja, però, la seva davallada.

L'oportunitat d'Ors va consistir a saber dirigir-se a la intel·lectualitat no esquerrana de Barcelona per despertar-li la mateixa inquietud pel nou-cents. Es tractava d'un sector la major part del qual no havia actuat fins aleshores gaire més enllà del cercle de les Congregacions Marianes i, així, sense quasi cap contacte amb la iconoclàstia modernista, que fins i tot rebutjava per les seves implicacions socials. A aquests joves quasi inèdits en l'espai públic Eugeni d'Ors els va saber oferir un nou horitzó d'intervenció, una ètica de l'acció i el seu escenari corresponent. L'ambient li era favorable. Tot just el 1905 s'havia creat la Comissió Especial de Reforma Interior de la Ciutat: es tractava d'un organisme on eren representats els interessos de la burgesia especuladora local i on, a través de Narcís Verdager i Callís i del ja caduc Banc Hispano-Colonial, el catalanisme conservador volia col·laborar activament. El gran coordinador de tot plegat no era altre que l'alcalde Rius i Rius (simbòlicament, el fill de l'altre alcalde, Rius i Taulet, del gran impuls de 1888), amic íntim escolar d'Eugeni d'Ors, qui no tardà a parlar de la convocatòria d'una altra gran exposició impulsora, ara d'Indústries Elèctriques, el símbol de la nova modernitat.

El catalanisme noucentista incipient parlava amb un cert fonament de la «Gran Barcelona» i quan el 1907 es va presentar el pla Jaussely de reforma interior va creure arribada definitivament la seva hora, ja que hi va veure reflectit el modern escenari de la civilitat i del seu intervencionisme. El cert és que el Noucentisme va disposar de seguida d'un escenari d'actuació atractiu, fins al punt que gent d'esquerres, separada de la Lliga Regionalista el 1904, es va anar mostrant interessada en el projecte més enllà de la militància política. Alomar es va adonar del perill implícit en aquesta deriva i se'n va allunyar obertament. El 1910, en la seva conferència «Negacions i afirmacions del catalanisme» es va queixar de com l'esquerra estava perdent la «psicologia de l'estridència, de la controvèrsia d'idees» enfront de la ciutat materialista. Es tractava del crit impotent de qui, per altra banda, no albirava cap possibilitat d'implicar en el seu projecte la massa treballadora.

Cal tenir present, a l'hora de valorar l'èmfasi antivuitcentista que va expressar el Noucentisme inicial, que els principals definidors del corrent havien nascut abans de 1885. Es tractava, doncs, amb un quadre d'experiències directes i indirectes (paternes) que es referia a un vuit-cents fonamentalment traumàtic, desestabilitzador i per a molts d'ells limitador. Es tractava d'un record fet sobre les tensions del Sexenni Democràtic (molts parlaven d'anys de revolució, de crisi colonial i de carlinada) i la duresa de la seva superació amb la Restauració; i es tractava d'un record no menys traumàtic quan el que es considerava era la conflictivitat internacional derivada de la Guerra Francoprussiana i dels efectes pertorbadors de la Comuna de París. Però també hem de recordar que d'aquella crisi en sorgí la voluntat inicial d'intervenir en els afers públics que va manifestar, molt especialment, el sector intel·lectual-professional català: es va fer evident en els primers anys de l'actuació de l'Ateneu Barcelonès (a partir de 1872) o en l'actuació de la denominada Unió de Corporaciones (1876-1886). Existeix un fil conductor que lliga l'acció una mica improvisada d'aquells regeneracionistes del darrer quart del segle XIX català i l'eclosió progressivament conscient de l'intervencionisme noucentista.

La ràpida irrupció d'Enric Prat de la Riba en la primera consolidació del Noucentisme, a part de ser essencial, ajuda a entendre la importància d'aquest recorregut cada cop més conscient del sector intel·lectual-professional per mirar de trobar els canals adequats i estables d'intervenció. No era gens fàcil, ja que es tractava d'una evolució plural que rebutjava expressament la referència a l'heroi individual de rel carlyliana, així com l'apologia de cap improvisació creadora més o menys genial. Altre cop Pijoan ho expressava amb claredat quan es referia a la necessitat «d'una classe superior, intel·ligent i moral que la dirigeixi» (fent referència a la mobilització dels intel·lectuals). I, encara més, el mateix Pijoan el 1903 havia demanat a aquesta intel·lectualitat mobilitzada «disciplina social» i compromís polític a l'hora de «crear els grans organismes de cultura i civilització que fan avui la

sensibilitat dels pobles europeus». I reblaria el clau avisant que «hem de desenganyar-nos, o apareixen aquí ràpidament aquests organismes col·lectius, o ja ens podem resignar per sempre més a ésser un poble pintoresc aïslat en un racó d'Espanya».

Aquí rau la importància de Prat de la Riba. Ell va saber liderar el que semblava impossible: consolidar un projecte polític i fer-li un lloc enmig del panorama electoral que fins aleshores havia blindat sense fissures el caciquisme; no permetre que l'escissió de 1904 fructifiqués i desbaratés el projecte regionalista tot just posat en marxa; fer possible que *La Veu de Catalunya* es consolidés com un projecte editorial modern; portar un nucli important de les classes mitjanes barcelonines a les urnes, i va ser ell qui va publicar *La nacionalitat catalana* (1906), el llibre que fixava la doctrina del modern catalanisme polític i que al cap i a la fi es convertiria en un dels elements mobilitzadors de la intel·lectualitat noucentista: en la darrera part d'aquest llibre, titulada «Imperialisme», Prat de la Riba situava el catalanisme en l'òrbita dels grans problemes del moment internacional i demanava que es prenguéssin consciència de la necessitat de treballar disciplinadament i col·lectiva per aconseguir portar Catalunya al grau de plenitud interior imprescindible per a poder emprendre una deriva expansionista vertaderament moderna. Més enllà, i amb l'aval de l'èxit indiscutible de Solidaritat Catalana, Prat de la Riba va oferir al sector intel·lectual-professional des de la presidència de la Diputació de Barcelona el primer espai real per al seu nou intervencionisme. Eugeni d'Ors es va adonar molt aviat del relleu i la força d'atracció d'aquest protagonisme pràctic a través del missatge de *La nacionalitat catalana* i de la mateixa acció política i en declarà públicament la supeditació dels noucentistes: els pobles petits, va dir Xènius resumint a la seva manera el missatge «imperialista» de Prat, s'han de moure per una «ètica de la responsabilitat».

Amb aquesta supeditació orsiana al lideratge de Prat feia avinent la necessitat que ràpidament va tenir el Noucentisme de superar la fase inicial de la definició nominal per passar a la dels principis que havien de regir l'acció intervencionista. A partir d'aquest moment, com veurem més endavant, els replantejaments que s'aniran produint subordinaran la reflexió doctrinal a la necessitat estratègica d'adaptar-se a l'evolució de les conjuntures. Prat de la Riba ha lligat el Noucentisme al catalanisme polític, fent-ne així possible la transcendència posterior. Tot i això, no podem confondre els dos moviments, ja que el Noucentisme no és tot el catalanisme polític.

EL MARC MEDITERRANI DE LA MOBILITZACIÓ DE LA INTEL·LECTUALITAT NOUCENTISTA

Vistes aquestes definicions ens hem de preguntar ara si el Noucentisme fou una cosa exclusiva de Catalunya. És evident que ni que fos per la naturalesa de les

seves ocupacions els noucentistes havien d'estar al corrent dels grans fluxos de pensament, dels principals neguits i actituds de fons de la seva època, de tot el que afectava els seus corresponents d'altres bandes, especialment si tots aquells efectes provenien de tensions similars a les que els inquietaven. I amb relació a l'espai mediterrani occidental la similitud semblava més que evident.

Una de les primeres coincidències que es poden apreciar en l'espai mediterrani occidental amb relació al comportament de la intel·lectualitat és sens dubte la seva voluntat intervencionista en l'espai públic; es tractava d'una acció col·lectiva, no individual (com sí que s'havia produït en alguna ocasió anteriorment), i que per la seva extensió i intensitat constituïa un factor inèdit en el panorama canviant del final de segle. Aquesta coincidència l'hem d'atribuir a la comuna presa de consciència sobre el determinant que eren els canvis provocats per la mundialització del món, per la irrupció de la nova societat de masses, pels efectes de la revolució científicotècnica, pel ràpid i tens procés d'urbanització i els seus efectes despersonalitzadors; pel sentiment d'incertesa i inquietud que els provocava la convicció de trobar-se en un final d'etapa on les velles ideologies, moralitats privades i públiques i mecanismes polítics envellien amb una gran rapidesa. Paul Valéry ho expressà molt bé en afirmar que «el futur ja no és el que era».

Pertot arreu sembla superar-se la malenconia d'aquell intel·lectual queixós i prest a refugiar-se en una salvadora «utopia» de gabinet. De França, el mirall tradicional, arriba la imatge facilitada per l'afer *Dreyfus* de l'intel·lectual «fustigador de la política». Al seu costat perviu la figura de l'intel·lectual rebel actiu, el que a Catalunya s'identifica amb el modernista o el que a Itàlia s'autodescriu com «pertorbador», així com el que enfront de la crisi general s'erigeix en defensor de la «veritable nació», la tradicional, autèntica i real. Pel que fa als portaveus, un dels més influents per tot el sud d'Europa seguia essent la *Revue des Deux Mondes*, fundada el 1829. Però si pogué mantenir la capacitat d'influència en aquesta conjuntura finisecular fou gràcies a l'aposta pel vitalisme antipositivista que es respirava arreu i a l'empremta conservadora i nacionalista que li conferí des de 1894 el nou director, Ferdinand Brunetière. Una altra aportació cabdal, compartida tant per la intel·lectualitat italiana com per la catalana, provindrà de la revista *Les Cahiers de la Quinzaine*, portaveu dirigit pel conegut literat Charles Péguy, un intel·lectual que no dubta a combinar les influències socialista i nacionalista, símbol dels temps que estan naixent.

Alguns intel·lectuals, com fou el cas de Benedetto Croce, van pensar que tots aquests canvis eren deguts a una moda passatgera. Aquesta convicció, hereva de la força del món liberal vuitcentista en retrocés, no els deixà veure la rapidesa i l'extensió de la convicció que el món havia de canviar i que en primer lloc calia convertir la liberal societat d'individus en un conjunt orgànic i ben vertebrat de ciutadans nacionals; no varen saber valorar degudament l'ambient crític que s'estenia,

la idea que calia formular una nova legitimitat política que superés el domini tradicional de les oligarquies i que es fonamentés en un nou consens nacional al qual es podia arribar ja fos a través de la integració democràtica que representava el sufragi universal masculí o, cada cop sentit amb més intensitat, a través del recurs a la història i les rels culturals tradicionals.

El compromís envers la nacionalització de les masses deixà de ser patrimoni exclusiu de Prússia i fou sentit amb entusiasme per amplis sectors de la intel·lectualitat sud-europea, i aquesta convicció nacionalitzadora els farà subordinar sense gaires problemes les velles ideologies a l'operativitat intervencionista, a l'estratègia. Per totes bandes s'estendrà una mena de cansament envers les abstraccions encastellades de la vella intel·lectualitat i en lloc seu es demanarà un compromís més gran amb la realitat circumdant i les tradicions pròpies. L'ampliació del mercat cultural envers capes àmplies de les classes mitjanes que s'estava produint pels mateixos anys va fer molt a l'hora de consolidar aquest canvi de paradigma.

La intel·lectualitat mediterrània va viure amb especial intensitat, quasi diríem que amb certa ansietat, la irrupció d'aquestes transformacions. Si no fos així costaria d'entendre l'aparent paradoxa que en el moment històric en què es produïa la major i més ràpida circulació internacional de les idees aquest sector intel·lectual identifiqués la modernitat amb la reescriptura de la pròpia tradició, l'únic camí segons ells per convertir una determinada societat en un veritable poble nacional. L'antiesnobisme i l'antiidealisme universalitzant i abstracte es van convertir en una vertadera obsessió; de fet el que pensaven fer amb això era seguir les consignes fetes per Ernest Renan a *La réforme intellectuelle et morale* (1871), quan denunciava les debilitats nacionals de França, de la Gran Revolució ençà. L'altra idea que es va obrir pas, en estreta relació amb els grans estímuls exposats fins aquí, fou la convicció que el vell encastellament intel·lectual, literari o artístic només feia que provocar constants divisions internes, debilitar tots els sectors i fer molt difícil qualsevol intent d'intervenció. Així podem dir, com un tret diferencial, que bona part de l'actuació de la intel·lectualitat de l'entre-dos-segles buscava abans que cap altra cosa assolir l'organització i la disciplina interna del mateix sector intel·lectual.

A Itàlia, aquests replantejaments i reorganitzacions es concretaren a través d'unes revistes que de seguida es convertiren en plataformes d'exposició de programes culturals i polítics; la seva voluntat era superar la fase decadentista del tipus Gabriele D'Annunzio amb què acabava el segle XIX, així com neutralitzar qualsevol forma de «papanatisme» pseudocientífic, pseudomodern o pretesament «futurista». Entre els principals agitadors nous cal destacar Giuseppe Prezzolini i el seu amic Giovanni Papini. Ells seran els fundadors de la revista *Leonardo* (1904), que denominaran «portaveu del pragmatisme italià», de la nova filosofia de l'acció i organitzador de la joventut antipositivista. Papini havia fundat, amb Enrico Corradini, *Il Regno* (1903), per tal de restituir a Itàlia «la seva consciència de gran na-

ció» i retornar a la burgesia l'orgull de la seva consciència de classe i fomentar la seva contribució (nacional) a la prosperitat del país.

Aquests dos intel·lectuals entenen la seva acció representativa d'una joventut que condemnava tot l'anterior, interessada pels problemes espirituals, pel sentit moral de la renovació, moguda per un pregon sentiment nacional i de crítica pel Risorgimento en considerar-lo l'expressió d'un egoisme burgès incompatible amb l'autèntic esperit nacional de la massa. Els dos s'entenen, a més, com els protagonistes d'una reacció «revolucionària» que se servia de la tradició com a gran referent, moguts per una «set de construcció», per valorar el sentit comú per sobre de l'extravagància gratuïta, pel sentit de l'ordre i del treball seriós; en literatura s'identificaven amb la prosa acurada, digna i referida al model clàssic. Per la seva banda, Prezzolini va afirmar en un article de 1910 que el seu corrent no es podia entendre al marge de les exigències del moment, respectant en tot moment «l'ordre, la llei, la regla, la natura». De la mateixa manera serien ben conscients que tot aquell que compartís les seves orientacions podia considerar-se integrant de la mateixa generació, al marge de la seva edat biològica, com un peó més del gran moviment destinat a precipitar una sana «seminació de la vida italiana».

A partir de 1908 el principal portaveu d'aquest grup serà la revista florentina *La Voce*. En ella es parla obertament d'italianisme com la moralitat col·lectiva destinada a concretar el procés de renovació interior (la Itàlia «endins», en expressió de Prat de la Riba), el procés de moralització de la vida pública, de reforma del caràcter i els costums endarrerits, de modernització general, de reforma de l'Estat i de la vida institucional seguint la petja de les nacions imperialistes més avançades; un altre destacat d'aquest grup de propagandistes serà Alfredo Rocco, qui posteriorment evolucionarà cap al feixisme. Tots ells es rodejaren d'una certa èpica, es presentaren com la inicial elit conductora d'una tasca de transformació que consideraven ingent. Al capdavant, però, no assoliren superar aquesta fase prèvia de les revistes; fins i tot es quedaren lluny del nivell organitzatiu de l'Action Française (1905), a la qual sempre miraren amb gran interès: a l'associació, a la revista homònima i a la producció de gent com Charles Maurras, Leon Daudet, l'historiador Jacques Bainville o l'economista Georges Valois. La intel·lectualitat italiana mai assolí l'èxit mobilitzador, especialment en medis universitaris i de l'Administració, dels seus corresponents francesos.

Una altra de les influències franceses sobre el grup de *La Voce* fou la pràctica de fer i publicar enquestes entre el propi sector sobre temes d'interès comú o que semblava que podrien interessar el conjunt del país (aquesta seria una altra de les coincidències amb el Noucentisme català). I tots plegats, francesos, italians i catalans, a mesura que ens acostem a la Gran Guerra coincideixen en la voluntat política. A Itàlia, Soficci i Papini crearen en aquesta línia la revista *Lacerba* (1913-1915), en un moment en què l'interès pels estudis literaris havia estat substituït per

l'anàlisi de temes com el regionalisme, la qüestió meridional, l'irredemptisme, la modernització burocràtica, el sufragi universal, la reforma universitària, etc. Paral·lelament, l'augment de la politització va ser un factor de radicalització i acabà per provocar escissions: la més consistent havia creat la revista *L'Unità* (1911-1920), molt belligerant contra el govern de Giolitti i la seva «revolució burocràtica». Tot i els intents, ni el grup de *L'Unità* va poder portar la intel·lectualitat italiana cap a l'acció política directa, i aquest és un dels trets que separen més l'experiència italiana i la catalana. A Itàlia, fins i tot el nou nacionalisme va ser menyspreat per molts, ja que el consideraren una còpia espúria de les influències franceses magnificades per l'èxit de la Ligue des Patriotes, fundada el 1882 per Jules Ferry un cop aquest hagué deixat el Ministeri d'Instrucció Pública.

Tot i les similituds, tan sols entre mitjans catòlics italians durant un temps es va notar un cert interès pels nacionalismes flamenc i català. Del nacionalisme català destacaven l'èmfasi en l'autonomia local, la consistència amb la qual diferenciaven la realitat catalana de la castellana, tant des de l'òptica econòmica com des de la psicològica; també destacaven la rellevància de les Bases de Manresa per a la causa autonomista i federal, i, finalment, destacaven la densitat de la definició de Catalunya com una comunitat real, orgànica i històrica. Al capdavant, però, després de la derrota de Solidaritat Catalana el 1908 l'interès es girà en crítica per l'anarquia interna del moviment.

La intel·lectualitat florentina se sentí progressivament atreta per la llibertat amb què el nacionalisme s'apropiava del discurs històric, per la facilitat amb què consolidava mites i per l'habilitat amb què s'estava col·locant en el centre del debat polític italià. De cop començaren a proliferar les reflexions sobre la naturalesa del caràcter dels italians, amb una gran incidència en els medis escolars (factor essencial i imprescindible per al procés nacionalitzador) a través de la lectura massiva de les obres de Strafforello, Collodi o De Amicis. El factor nacional s'estava convertint en el tret aglutinador de la «generació» de les revistes florentines ja abans de la guerra, amb relació a la política colonial.

LA DEFINICIÓ PER L'ACCIÓ: LA NECESSITAT DE LA POLÍTICA

Ja sigui per la definició inicial o pel contrast del cas català amb el francès i l'italià, sembla evident que el Noucentisme va voler posar tot l'èmfasi a identificar-se des de bon començament com la generació «jove» (qualificatiu que sempre indica les ganes de separar-se dels antecessors) i a atribuir a la «joventut» l'imperatiu de l'acció: l'intervencionisme, l'arbitrarisme. Però, com hem vist també que succeïa arreu, l'èxit de la crida consistiria al cap i a la fi a precisar en quina mesura es podria concretar un agrupament significatiu del sector intel·lectual-professional i, finalment, si aquest tindria la capacitat d'influència suficient per a poder influir i

al capdavall subordinar una política a la seva voluntat intervencionista. En aquest sentit, no hi ha dubte que l'experiència del Noucentisme català va sobresortir de la dels seus veïns, ja sigui per la seva gran capacitat d'influència sectorial, d'aplegar individualitats, o per la seva contribució a la definició d'una política, fins al punt que podem parlar d'un catalanisme noucentista.

Un dels paràmetres més habituals a l'hora de definir una generació el constitueixen les dates de naixement dels seus membres. Compartir un moment històric i un espai de primera joventut permet participar d'una manera similar d'entendre el món i compartir unes expectatives de futur, tot i que no es puguin oblidar les diferències de matís que hi pugui introduir l'extracció social de cada membre. Un segon element definidor el podem trobar en l'existència d'un fet rellevant que els hagi afectat i impulsat a reaccionar, a posar-se en marxa col·lectivament (que no vol dir de manera unitària, ja que l'acció la podien realitzar en el si d'organitzacions de signe divers). Un tercer factor que ajuda a delimitar una generació el trobarem en la seva capacitat d'enfrontament a la generació anterior, fins al punt màxim de desplaçar-la i substituir-la.

La turmentada història de la Catalunya contemporània, i el seu reflex en la dinàmica cultural, sovint ha provocat que l'ascens a llocs de comandament i influència dels membres d'una generació respongui a una situació tan excepcional i que la seva aportació esdevingui tan funcional que més tard sigui molt complicat trobar-li el relleu, cosa que acaba generant situacions de conflicte. Bona part d'aquest conflicte derivarà del fet que la permanència massa dilatada d'una generació acabarà provocant un «tap», uns agrupaments de gent d'edats diverses a les quals acabarà unint una comuna voluntat definitiva i urgència substitutòria. Davant d'aquestes situacions alguns autors han preferit substituir la referència a una generació per l'ús del concepte més vague de *banda d'edat*. Ja sigui una generació o una banda d'edat, sectorial o general, serà operatiu parlar d'un agrupament de persones quan, com a mínim, concorrin per al nostre sector intel·lectual-professional tres circumstàncies. Primer, l'existència d'un fenomen social i polític que desfermi la presa de consciència col·lectiva; segon, que aquest fenomen coincideixi amb un moment general significatiu d'inflexió cultural i/o científica perquè el sector es pugui dividir entre partidaris i contradictors, i, tercer, que tots ells es puguin projectar en la lluita pel domini d'una escola, una institució, un portaveu, una plataforma, etc., des dels quals podran projectar i amb sort imposar la seva particular visió del món.

En parlar de l'univers de les revistes florentines, on és evident la coincidència definitiva i programàtica amb l'inicial Noucentisme català, ja hem vist com posaven tot l'èmfasi en la necessitat de compartir un programa i no tenien present la data de naixement dels concurrents. La joventut s'explicava no només per la biologia sinó també pel fet de compartir un mateix pla d'acció. El Noucentisme com-

parteix aquest punt de vista amb els florentins però anirà una mica més enllà des del moment en què lligarà la seva sort a la que pugui tenir el catalanisme polític. Així, va tenir en la crisi social finisecular i en la pèrdua de confiança envers un estat que perdia les colònies l'esdeveniment de xoc que precipitaria la seva definitiva concreció generacional; en la crisi general vitalista, el lligam amb un gran canvi cultural que els connectaria amb un sostre d'època, i en l'èmfasi donat per la irrupció del catalanisme polític, el terreny adobat per a la tensa i complexa coexistència de partidaris i contradictors. És des d'aquesta perspectiva, en aquesta confluència de factors determinants, que podem començar a considerar el procés de fixació d'una generació noucentista.

Sens dubte en l'aparició d'una nova generació també hi ajudà la desaparició física dels grans referents del vuit-cents: el 1901 moriren Francesc Pi i Margall, Víctor Balaguer i Joan Mañé i Flaquer; el 1902, mossèn Cinto Verdaguer i el doctor Bartomeu Robert; el 1907, finalment, morí Manuel Duran i Bas, segurament el referent més directe de la nova generació dels intervencionistes polítics, als quals Jaume Vicens i Vives va col·locar en una «generació de 1901». És significatiu veure com Eugeni d'Ors el 1902 va adaptar la teoria de l'heroi a la darrera etapa de la vida del doctor Robert i a la seva exemplaritat nacional. Poc després, un destacat d'aquesta generació com Prat de la Riba canviava el registre i en destacar la seva exemplaritat catalanista parlava de la seva petja administrativista, més pràctica i normal en qui vol ocupar un espai concret, més lluny de les efusions literàries. El 1906, Carlyle ja no tenia cap cabuda: Josep Pijoan fa referència explícita a l'educació i a l'enquadrament de les classes mitjanes rere el projecte catalanista.

En definitiva, hem de considerar que la gran força d'arrelament i d'èxit demostrada pel Noucentisme es va deure en bona part a l'habilitat amb què va saber traduir una inquietud d'època en unes propostes engrescadores, capaces d'agrupar una generació (o una banda d'edat) al seu voltant, així com a fixar unes oportunitats d'intervenir i incidir en la realitat catalana. Si això és cert, i creiem que sí, no és aventurat pensar que serà en funció combinada d'aquests dos vectors que trobarem la manera més idònia d'entendre la naturalesa i la dinàmica interna d'un corrent cultural que acabarà essent una política i, més enllà, el nucli definitori d'una etapa cabdal de la contemporaneïtat catalana.

La primera fase (1906-1910)

Si parlem del Noucentisme com acabem de presentar-lo el primer que haurem de fer serà matisar la idea que el 1906 és l'any inicial. Com a mínim hi hem d'afegir la referència al 1907 i d'aquesta manera podrem parlar, alhora, de la definició nominal i de la constitució de la primera gran plataforma d'acció, d'intervenció, que apareix amb la presidència de Prat de la Riba a la Diputació de Barcelona. Serà en

aquest 1906-1907 quan es concretarà aquesta nova generació intervencionista que denominem *Noucentisme*, culminant un procés de llarga durada que té l'origen remot a l'àrea barcelonina durant la Restauració.

Com que donem tanta importància a aquesta voluntat intervencionista dels intel·lectuals ens inclinem a parlar d'una «generació de 1907», d'una banda d'edat de llarg i progressiu procés de concreció però que acabarà esclatant en aquesta conjuntura tan decisiva per a la història de Catalunya i del seu encaix en l'Estat espanyol com és la determinada pels anys 1905-1907, «moment» decisiu que els farà de gran esdeveniment detonant. No es pot oblidar que en aquests anys es discuteix a les Corts l'anticatalanista Llei de jurisdiccions especials (finals de 1905) i que amb aquesta discussió la «qüestió catalana» es converteix en un dels grans problemes polítics de l'Estat espanyol; al seu costat, l'altre gran element d'impacte per als membres del Noucentisme fou la Festa de l'Homenatge (març de 1906), esdeveniment que va permetre que el catalanisme polític deixés de ser una cosa de minories i que amb la gran manifestació barcelonina del dia 20 es pogués considerar que electoralment ja tenia darrere seu un gruix significatiu de les classes mitjanes urbanes (com hem vist apuntar a Josep Pijoan); poc després, l'èxit indiscutible de la candidatura de la Solidaritat Catalana (abril de 1907), èxit català, no només barceloní, els podia confirmar l'encert doctrinal i estratègic (el fixat a *La nacionalitat catalana*, d'Enric Prat de la Riba); al seu costat, el funcional procés de reorganització interna de la Lliga Regionalista culminant la seva conversió en un partit polític modern, i especialment la creació de la seva secció Joventut Nacionalista (no regionalista), donava al sector intel·lectual-professional l'oportunitat dinàmica d'un enquadrament polític; per afegitó, aquest sector començava a disposar d'un portaveu exclusiu, la revista *La Cataluña*, escrita en castellà per mirar de mobilitzar en la línia del seu intervencionisme modern la intel·lectualitat espanyola; finalment, la presidència de Prat de la Riba a la Diputació (abril de 1907) convertia la gran esperança intervencionista del sector intel·lectual-professional en una realitat.

Serà, doncs, en aquesta acumulació de fets detonant i per relació amb ells que el Noucentisme podrà acabar de fixar la seva visió polièdrica, si es vol excessivament eufòrica, quasi adolescent, i quan deixarà definitivament enrere la possibilitat de ser considerat com un corrent exclusivament cultural i literari. El Noucentisme es va convertir en l'expressió cultural que millor va saber interpretar la voluntat intervencionista del sector intel·lectual i adaptar-la a la situació de tensió i canvi general i a la seva concreció catalana. Quan s'afirmava que el catalanisme era l'escola on els noucentistes aprenien els camins de les lluites civils s'estava descrivint aquesta simbiosi tan funcional. I la força d'aquesta reunió d'un corrent inicialment cultural amb una conjuntura general europea i amb les circumstàncies concretes de l'espai català havia de portar ràpidament el Noucentisme cap a la política. El gran impacte de l'escissió de 1904 quedava ben aviat enrere.

No pot sorprendre el pas que portarà el «Glosari» de Xènius d'*El Poble Català* a *La Veu de Catalunya*. Eugeni d'Ors s'adonava aviat de quin era l'espai on millor se sintetitzaven tots aquells estímuls, on es trobaven les majors possibilitats d'expansió de l'inicial Noucentisme: les que podia oferir el futurisme alomarià havien quedat ben enrere. Sabem que Ors es trobava entre el grup reduït que va demanar a Prat de la Riba que redactés el que poc després seria *La nacionalitat catalana*. I quan es va adonar de la gran capacitat d'atracció que tenia la darrera part «imperialista» d'aquest breuari, Ors no va dubtar a subordinar la seva formulació noucentista i el grup de noucentistes que el seguien al mestratge de Prat de la Riba (glosa «*La nacionalitat catalana* i la generació noucentista»). Es tractava de la primera subordinació orsiana a la direcció de Prat i el reconeixement (fins allà on Ors era capaç de reconèixer una cosa així) que al Noucentisme s'hi arribava per més d'un camí.

En la seva formulació inicial la revista *La Cataluña* va ser fonamental per al Noucentisme. El primer equip dirigent (per ser-ho també a la secció Joventut Nacionalista) estava lligat al nucli catalanista del Foment del Treball Nacional que liderava Guillem Graell; representava, així mateix, la projecció espanyola del catalanisme que liderava Francesc Cambó i estava compromesa en la defensa del Projecte de llei de reforma de l'Administració local presentat per Maura; defensava, finalment, l'acostament del sector orsià al catalanisme polític. Es tracta del grup dirigit d'una manera o altra per J. M. Tallada, on trobem professionals com M. Vidal i Guardiola, F. Escalas i Chameni, F. Sans i Buïgas i M. Raventós, molts d'ells amb una formació especialitzada com a pensionats a l'estranger. El 1908 Tallada declararà a la seva revista: «Acción, intervencionismo, imperialismo son nuestros dioses actuales», mentre que el seu líder Cambó defineix el modern catalanisme com el «catalanisme constructiu», enfrontat radicalment al vuitcentista «catalanisme contemplatiu». Els noucentistes orsians de primera hora, menys nombrosos, en aquest primer període se subordinen a l'hegemonia dels sociòlegs, economistes i administrativistes; encara són lluny de concretar el seu pas cap a la política i l'abandó definitiu de la tutela de Torras i Bages.

Els anys 1907 i 1908 constitueixen un període efervescent on es desborden els projectes, les iniciatives, les definicions. A la revista *La Cataluña*, impulsada i dirigida inicialment per Joan Torrendell, sobresurten les cròniques i revistes de premsa de caire nacional, estatal i internacional. Als noucentistes orsians se'ls reserva la secció de promoció literària «Los jardines del renacimiento catalán» (on hi escriuen força Carner i López Picó, del sector orsià). Els metges prenen de seguida un gran protagonisme: són nombrosos els inscrits al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (on ja hi demanen «la reconstrucció del llenguatge científic català») i el mateix 1906 convoquen el Primer Congrés d'Higiene de Catalunya, en el qual el català és la llengua oficial; el 1907 llancen els *Annals de Medicina*,

publicació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques i portaveu des del qual dissenyen el modern sistema sanitari català. Prat de la Riba comença la seva acció presidencial (Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca Nacional, disseny del sistema de telefonia, carreteres secundàries i ferrocarrils, relançament del món rural, etc.); Puig i Cadafalch impulsa les excavacions d'Empúries, la recuperació del romànic com l'art nacional, etc.

La Setmana Tràgica es convertirà en el sostre dramàtic d'aquesta eufòria definitòria i intervencionista inicial. La violència social, que era fàcil atribuir a un comportament atàvic i a la deixadesa governamental, va indicar als noucentistes que la posada en pràctica del seu programa no podia oblidar els límits de la gran confrontació social que suportava la societat catalana. En conferència de la tardor del mateix 1909 Eugeni d'Ors expressà el desconcert noucentista d'una forma incontestable i ben plàstica: «por unos días habíamos creído tener en nuestras manos una ciudad y apoyarnos en ella y vivir en ella; pero ello no fue sino un sueño y una falacia, en el reposo de la noche, y cuando nos hemos despertado al alba, una alba hecha de resplandores de sangre y rojeces de incendio, hemos visto la verdad terrible de nuestra soledad» (del text publicat a *La Cataluña*).

Després dels fets tràgics, la crisi política del maurisme els va demostrar obertament la debilitat de la línia que separava l'aliança tàctica de l'animositat del poder central i quin era en realitat el seu poder (es podia dir que inexistent) d'influència a les Corts. Per la seva banda, la retracció de les classes mitjanes esporuguides feia evident que la consolidació de les majories electorals era quelcom que no es podia improvisar. L'aposta política del Noucentisme, base principal de l'èxit inicial, després de l'estiu de 1909 es podia considerar qüestionada centralment. Com és lògic, els noucentistes varen ser ben conscients de la necessitat de rectificar i aquesta impressió es va accentuar encara més davant l'evolució de l'any 1910. El novembre de 1909 Cambó havia demanat una profunda reorientació estratègica del catalanisme enmig d'un consens unànime i la seva pèrdua de l'escó parlamentari li donava tota la raó. El seu grup estatista a *La Cataluña* promourà un gran debat sobre la necessitat d'aprofundir l'estatisme català i tot sovint proliferen els articles d'estímul de la moralització de la vida pública. L'estiu de 1910, Torrendell, el cap visible d'aquest grup, «marxarà» amb tots els honors cap a Montevideo.

La segona fase (1911-1918)

L'any 1910 també s'havia caracteritzat per la reorganització del catalanisme republicà (creació de la Unió Federal Nacionalista Republicana, UFNR) i pels seus atacs implacables contra la Lliga i Prat de la Riba, als qui s'acusa de connivència amb la dura repressió que seguirà als fets de la Setmana Tràgica: la negativa de Prat de publicar a *La Veu* els articles de Joan Maragall en què demanava moderació a la

burgèsia local es convertirà en un dels grans elements de desqualificació de Prat; sobresortirà la virulència d'*El Poble Català*, d'alguns dels seus redactors i, especialment, del líder de la nova formació, Pere Coromines.

La tensió política dins el catalanisme va arribar a un extrem tan gran que va fer reaccionar la vella generació del catalanisme, sense cap contacte amb el Noucentisme i que estava encapçalada pel prestigi indiscutit del mateix Joan Maragall: entre d'altres, Francesc Matheu, Francesc Romaní i Puigdemogolas, Albert Rusiñol, Lluís Millet, Narcís Oller, Manuel Folch i Torres, Narcís Verdaguer i Callís, Ignasi Ribera i Rovira, Jaume Massó i Torrents, Antoni Rubió i Lluch o Sebastià Farnés, així com altres representants d'institucions i premsa local. Tots ells van encapçalar la convocatòria d'un homenatge a Prat de la Riba, a realitzar el 23 de desembre de 2010. L'acte es va fer coincidir amb la reedició de *La nacionalitat catalana* (primera reedició millorada) i va consistir en una conferència política a càrrec de Puig i Cadafalch i amb la lectura d'un treball a càrrec del valor ascendent Jaume Bofill i Mates. Aquest darrer respongué al títol de «Prat de la Riba, propulsor eminentíssim de la cultura catalana» i se centrà en la dissecció i glosa del programa de govern desgranat pel president de la Diputació en les seves anuals *Memòries presidencials*. En el fons, aquesta llarga conferència era el reconeixement públic que el Noucentisme feia del mestratge doctrinal del president així com del seu lideratge del corrent intervencionista de la intel·lectualitat noucentista. En aquest acte, a més, ja es parlarà obertament de la necessitat estratègica de demanar la Mancomunitat de les quatre províncies catalanes, com un salt qualitatiu en la línia empresa el 1907 i interrompuda pels fets de juliol de 1909. Aquest homenatge a Prat ho era també al sector del Noucentisme que li era més afí, que amb ell volia iniciar el replantejament del mateix corrent i adaptar-lo a les noves circumstàncies.

Pocs dies després d'aquest significatiu homenatge, el gener de 1911, es posarà fil a l'agulla d'aquesta recuperació del Noucentisme polític que torna a agafar la batuta del «Catalunya endins» sota el lideratge de Prat de la Riba. Pel seu cantó, *La Cataluña* es tornarà a erigir en el gran portaveu i en plataforma de definició i encetarà una nova etapa. Resulta essencial la publicació del número monogràfic titulat *El ideal y la actividad de la juventud catalana en el momento presente*. I com no podia ser d'una altra manera encapçalarà aquest número l'article d'Eugeni d'Ors «El renovamiento de la tradición intelectual catalana»; i també es cuidarà de tancar el monogràfic amb un article que titularà «La santa continuidad», on definirà una joventut moguda pel sentit de l'eficàcia, el tradicionalisme, el classicisme, l'europeïtzació i el mestratge dirigent de Prat de la Riba. Ors tornava a reivindicar el seu personal potencial definidor, però ara ja en oberta subordinació estratègica a Prat.

Per la seva banda, Bofill també participarà en aquest número, i demostrarà que és una figura ascendent en aquesta revisió pratiana del Noucentisme: tot i no mili-

tar encara obertament a la Lliga Regionalista serà ell l'encarregat de fixar «La actuación de la juventud en la política»; en aquest article deixa clara la disponibilitat de la joventut (equivalent altre cop de Noucentisme) a actuar políticament en el si del «Catalunya endins» i del convenciment que ha arribat l'hora d'agafar el relleu del grup «estatista» del primer període. Prat els anima en aquesta direcció, dient-los que són els que s'han de fer càrrec del magne projecte que desembocarà en la Mancomunitat i que ara es posa a punt en l'estatisme provincial que s'exerceix des de la Diputació.

Per les mateixes dates Joaquim Torres García comença a planejar les seves pintures allegòriques al renovat Palau de la Diputació. Per la seva banda, el grup noucentista més selecte anuncia l'aparició del luxós *Almanach dels noucentistes*, una forma de demostrar que entenen internament el seu paper dirigent, ja que del llibre només se'n publiquen cent cinquanta exemplars. I encara el mateix 1911 (any de la mort de Maragall) no podem oblidar l'impuls que Prat donarà a l'Institut d'Estudis Catalans, especialment amb la creació de la seva Secció Filològica i l'encàrrec a Pompeu Fabra «d'establir les lleis gramaticals» (Ramon Rucabado). La voluntat nacionalitzadora d'aquesta iniciativa sembla innegable. El gener de 1913 s'aprovaran les «normes ortogràfiques» del català modern i el catalanisme noucentista es responsabilitzarà des d'aleshores de la tasca ingent de fer-les acceptar a persones i col·lectius com el recurs imprescindible per a desenvolupar un estatisme català modern. També Cambó s'afegirà a aquesta tasca de redefinició del catalanisme noucentista; el desembre de 1911 farà una conferència a Saragossa que titularà «El regionalismo, factor de la restauración de España», versió més acabada i posada al dia de la proposta del catalanisme de principis de segle; de cara a l'interior de Catalunya, a principis de 1912 farà la conferència «Missió de la joventut en l'actual moment polític», on posarà l'èmfasi en la necessitat de burocratització i de professionalització de la joventut noucentista per a portar a bon port el projecte de la Mancomunitat.

Aquest nou plantejament del Noucentisme tindrà una bona acollida, també entre la intel·lectualitat d'esquerres. Malgrat les desqualificacions fetes per Alomar, el 1912 fins i tot el Centre Socialista de Barcelona llançarà un manifest de suport a la demanda i a les Bases de la Mancomunitat presentades al Govern central, malgrat que eren fonamentalment una creació conservadora. Per altra banda i com hem vist, Eugeni d'Ors va explicitar en aquest 1911 la seva segona subordinació a l'hegemonia de Prat de la Riba (després de la de 1906). Així i tot, no s'estarà de reivindicar la seva condició de gran definidor del Noucentisme i farà coincidir aquest replantejament d'ara amb la publicació de la seva *La Ben Plantada*, una espècie de «novella filosòfica» que vol demostrar la seva paternitat de la definició del classicisme noucentista, la descripció de com l'esperit de la raça s'havia posat en marxa rere l'aspiració heroica de l'imperialisme. No podem oblidar que Ors ha

tornat definitivament a Barcelona aquest mateix 1911 i ha donat per acabada la seva fase de formació. A principis d'any Prat de la Riba ha cridat Ors i l'ha fet secretari de l'Institut d'Estudis Catalans en substitució de Pijoan (que ha marxat a Roma), cosa que situa Ors al centre del nucli dirigent del projecte noucentista.

El nou intervencionisme noucentista del «Catalunya endins» va culminar la politització amb les eleccions municipals de novembre de 1913, en què el grup noucentista on sobresortia Jaume Bofill va guanyar a Barcelona. La glosa corresponent destacaria com els joves formats en la disciplina del nou-cents havien arribat al govern de la ciutat. A partir d'aleshores la necessitat de la política no va parar de créixer. Fins i tot la vella Unió Catalanista inicià un procés intern de politització amb la voluntat de convertir-se en el factor de renovació del catalanisme d'esquerreres. La desafortunada maniobra de Pere Coromines en tancar una aliança electoral anti-Lliga Regionalista, una aliança antinatura entre la UFNR i els lerrouxistes (pacte de Sant Gervasi, de març de 1914), semblà donar unes bones expectatives a la Unió de Martí i Julià. La politització del sector intel·lectual-professional havia trobat un altre estímul extern que confirmava la necessitat d'una reacció a la catalana davant la crisi parlamentària espanyola oberta en ocasió de la Setmana Tràgica. En síntesi, aquesta crisi s'havia fet evident quan es va voler reaccionar davant l'assassinat de José Canalejas, el 1912: aleshores no va funcionar el *turno pacífico* de partits i es renovà la confiança en el Partit Liberal. Maura no va acceptar aquesta solució i va posar en crisi tot el sistema oligàrquic piramidal del bipartidisme. La crisi, a més, coincidia amb la necessitat de discutir a les Corts la demanda catalana de la Mancomunitat, que es va veure retardada amb el que això representava per al sector noucentista. Prat va reaccionar amb especial virulència davant aquesta crisi que de fet anunciava l'inici de la llarga davallada final de la Restauració. Publicà a *La Veu de Catalunya* una petita sèrie on denunciava el viciat sistema parlamentari espanyol i la inexistència de partits polítics que responguessin a una realitat social i ideològica concreta. Davant d'això Prat constatava com només el regionalisme català presentava les característiques d'un partit real, de realitats, modern i capaç d'omplir de contingut una futura Mancomunitat. Aquesta declaració política de la gran distància que separava els mons polítics madrileny i barceloní va contribuir poderosament a precipitar l'entrada dels noucentistes en la política que representava la Lliga, i fer-ho sota el lideratge indiscutit de Prat de la Riba.

Sens dubte la Gran Guerra va accentuar aquesta propensió a la política; però la cosa venia d'enrere, perquè ja el desembre de 1914 trobem l'expressió més clara d'aquesta voluntat col·lectiva amb la constitució d'una Junta d'Afirmació Catalana: una plataforma amb la qual els noucentistes pretenen superar la confrontació caïnita dins el catalanisme polític. Els signants inicials són significatius: Josep Carner, Antoni Rovira i Virgili, Joan Puig i Ferrer i Frederic Culi i Verdager, que es consideren representants d'un grup més ampli convençut que «el catalanisme no

pot ser monopoli d'un determinat partit». El primer acte del nou grup consistirà en una conferència feta per Carner als locals del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) el gener de 1915. En ella caracteritzarà el grup que ara es posa en marxa com el format pel «literat, el tècnic, el professor», el nucli del sector intel·lectual-professional que anima l'intervencionisme polític noucentista. Ideològicament els situarà en un punt intermedi entre els conservadors i els progressistes (la defensa de la «concordia de classes» s'accentuarà a partir d'ara), destacarà el mestratge de Prat de la Riba, filiació obligada, i posarà el seu catalanisme en relació amb la renovació europea dels plantejaments nacionals provocada per la Gran Guerra. Els membres de la Junta tindran com a llibres de referència les obres de Rovira i Virgili, *Història dels moviments nacionalistes* (1912) i *La nacionalització de Catalunya* (1914). Precisament el darrer acte que realitzarà aquesta plataforma serà un homenatge a Rovira amb motiu de la publicació del seu llibre *El nacionalismo catalán* (1917).

Un altre noucentista destacat de la Junta d'Afirmació Catalana i figura ascendent des del replantejament noucentista de 1911, Jaume Bofill i Mates, parlarà de la necessitat de construir la «Catalunya orgànica» i com en aquesta empresa el paper central el tenia l'Escola de la Lliga, la culminació d'un projecte catalanista iniciat en l'època del Sexenni Democràtic, quasi cinquanta anys abans. No pot sorprendre, doncs, la satisfacció amb la qual el Noucentisme rebrà el manifest redactat per Prat, *Per Catalunya i l'Espanya Gran* (1916), que consideraran com el darrer intent de regenerar Espanya en què podran col·laborar: el mateix Bofill parlarà de l'imperatiu ètic que ha de moure l'intervencionisme noucentista. Per la seva part, el mateix Prat de la Riba compta amb l'entusiasme d'un grup noucentista cada cop més nombrós i compacte; un grup que des del novembre s'està mobilitzant per neutralitzar els atacs centralistes contra el seu projecte, que des de novembre de 1915 se centren en la llengua catalana. El 1916 s'estendrà una certa eufòria, per com la Lliga ha sabut resistir els atacs polítics electorals llançats des del mateix Estat (es parlarà d'«any heroic») i per la força que demostraran els noucentistes en saber plantejar la demanda que el català sigui llengua oficial a l'Ajuntament de Barcelona. Els noucentistes convoquen la Festa de la Unitat Catalana i celebren el desè aniversari de Solidaritat Catalana amb un alt grau de cohesió interna, de fortalesa electoral i de definició del programa.

Fins a un cert punt podem dir que aquest període estava a punt d'acabar de forma similar com ho havia fet el primer, de resultes dels efectes produïts pels fets de la Setmana Tràgica. Ara seria la darrera fase de la Gran Guerra i la immediata postguerra les que aportarien un altíssim grau de conflictivitat i de violència, així com de tensió política, elements nefastos per al bon desenvolupament del projecte noucentista de construcció de la «Catalunya orgànica». Però, a més, en aquest moment van desaparèixer grans referents seus. El febrer de 1916 havia mort el bisbe

Torras i Bages, el gran mestre de la primera època; el juny de 1917 moria Martí i Julià, la gran esperança de la radicalització política nacional. L'1 d'agost del mateix any moria prematurament Enric Prat de la Riba, el mestre i el referent, amb la qual cosa el Noucentisme es veia abocat a una notable incertesa de futur; finalment, el 1918 moria un dels principals impulsors de l'inicial catalanisme polític, Narcís Verdager i Callís.

Als noucentistes, ara ja ben instal·lats en la direcció de la Mancomunitat i acceptada la direcció de Puig i Cadafalch, qui de fet era un dels seus des del principi, els preocupà molt el tacticisme creixent de la direcció política de la Lliga Regionalista i especialment el de Cambó, a qui en aquest final de la guerra preocupava fonamentalment el «deteriorament de les classes conservadores», l'erosió del sistema de la Restauració i la reparació de la crisi social. La conferència que Cambó va fer al Palau de la Música el 16 de gener de 1918, «L'actitud de la Lliga», penso que va ser definitiva per cloure el cicle prاتيà del Noucentisme. Al marge de la raó política que podia assistir al nou líder regionalista, els noucentistes no podien contemplar indiferents la conversió del seu instrument polític en una força agressivament conservadora, per tant belligerant en referència a la tensió social, implicada en la creació al centre d'un «govern d'ordre» i, així, orientada a donar suport a l'acció governamental del mateix Cambó i del seu grup afí. En aquest mateix període el noucentista Rovira i Virgili està escrivint el seu conjunt de retrats *Els polítics catalans* (Barcelona, 1919), on es contrasta l'activisme exclusivista cambonià amb l'actitud integradora que havia mantingut fins al darrer moment el mestre Prat de la Riba.

El tercer període (1919-1922)

El 1919 va ser un any realment difícil, molt complicat, un moment de redefinició general, i, per tant, no és estrany que també ho fos per al Noucentisme. Vagues i conflictes virulents que sovint provocaven la pèrdua de les garanties constitucionals, impedièren la sortida dels diaris i que el debat públic pogués fluir amb normalitat, motivaren, al capdavall, que el diàleg polític i cultural adquirís ràpidament tons crispats, de confrontació oberta. No és estrany, doncs, que l'aportació a la definició del Noucentisme que es va poder fer en aquest tercer període estigués presidida per episodis d'una certa virulència. D'altra banda, aquest tercer període va veure com feia acte de presència una segona generació noucentista que aportaria una altra sensibilitat cultural-política. Tot plegat, doncs, posava sobre la taula la necessitat d'adequar els objectius del Noucentisme a la nova situació.

Entre 1919 i 1920 van confluïr dos processos d'un gran relleu i potència definitiva: l'ascens directe del grup noucentista prاتيà a la direcció de la Mancomunitat (reconeixent i secundant la presidència de Puig i Cadafalch) i el conflicte amb

Eugeni d'Ors, que acabaria amb l'exclusió d'aquest de la direcció de la política cultural i educativa de l'organisme català i, poc després, amb la seva marxa de Catalunya.

El 1919 Jaume Bofill va ser elegit diputat de la Mancomunitat i vicepresident quart amb atribucions de política social, tot i que de seguida va començar a intervenir en la institucionalització de la cultura i l'educació. L'elecció de Bofill va ser considerada molt significativa atès que es tractava del principal seguidor de Prat de la Riba i el representant del grup noucentista més belligerant amb el radicalisme de dretes, amb l'espanyolisme, contra la connivència amb el cenetisme i partidari d'accentuar la política social com el millor camí per rebaixar els radicalismes i tornar a portar la figura de l'intel·lectual-professional al centre de la vida catalana: en definitiva es podia dir que Bofill representava la voluntat de recuperar el «Catalunya endins» però posant ara l'accent en la «qüestió social» com a exigència de la difícil conjuntura de postguerra.

El juliol del mateix 1919 se li retrà un homenatge pel seu ingrés, com es dirà, a la «Generalitat de Catalunya». Al sopar hi assistiran Ors, Puig i Cadafalch i la plana major de la Joventut Nacionalista i del republicanisme catalanista; Cambó ni tan sols hi enviarà un missatge d'adhesió i *La Veu* parlarà d'un catalanisme cada cop més transversal però no reconeixerà l'acte com una alternativa. L'ofrena la farà el socialista Campalans en qualitat de portaveu de la «nova generació catalana». La resposta de Bofill es publicarà amb el significatiu títol de *Les Joventuts Catalanes: Política, nacionalisme, socialisme, en Prat de la Riba* (1919), i li servirà per defensar un «catalanisme incondicionat», absolut, essencial, mediador social en la radicalitat de la lluita de classes, entre el «partit burgès» (alludirà a la Federació Patronal) i el «partit obrer» per preservar la justícia i «l'ordre universal de l'esperit de la civilització». Influït segurament per Josep Carner, *El Sol* de Madrid cataloga l'acte com el primer toc d'atenció, «velado aún», a la política dirigida per Cambó.

Una altra «novetat» que volia representar Bofill era el rebuig definitiu a l'elitisme de la primera etapa. Rere seu s'hi va col·locar la majoria de la Joventut Nacionalista: especialment, Vidal i Guardiola, Raventós, Ruiz i Castellà, Vidal de Llobatera, Tallada, Figueres Dotti, Pi i Sunyer, Ripoll, Bertran i Pijoan, Jover, Barbey, Escales, Jardí, Closas, Estelrich, Mir, Boix i Raspall, Vila, Pelegrí, Millás Raurell, Pagès, Sans i Buïgas, Iglesias, Bassols, Creuet, Gassol, Jordà, Tussell, Vallés i Pujals, Rucabado, i Noguer i Cornet. Es tractava, doncs, de gent significada pertanyent a la primera (la dels primers definidors), segona (la del mateix Bofill) i tercera (la dels Capdevila, Estelrich, etc.) generacions de noucentistes.

Amb aquesta significació Bofill serà el portaveu del grup promotor de la moció de censura a Ors i a la seva obra a la Mancomunitat, desenvolupada davant l'Assemblea de l'organisme els dies 13, 14 i 15 de gener de 1920. No ens cal reproduir tot aquest episodi, descrit a bastament per una literatura dividida entre partidaris

i detractors, entre els qui condemnen el «desarrelament» d'Ors i els qui responsabilitzen l'estretor de la cultura catalana per permetre una pèrdua tan notable. Els problemes de Xènius amb la cúpula dirigent de la Mancomunitat provenen de finals de 1919; després, el 8 de gener de 1920, serà separat del càrrec de director d'Instrucció Pública, un dels darrers nomenaments fets per Prat de la Riba i que portava Ors al centre de la coordinació de l'obra cultural i educativa de la Mancomunitat; a l'abril serà apartat de la secretaria de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'organització dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, i a principis de 1921 de la direcció del Seminari de Filosofia.

L'anàlisi dels arguments utilitzats en aquesta «defenestració» tenen el seu interès de cara a entendre el sentit del replantejament intern del Noucentisme. Com és lògic, cap dels detractors podia oblidar les gloses de 1919, les simpaties que s'hi mostraven envers el sindicalisme, ni les de finals d'abril, publicades a *El Sol* de Madrid perquè *La Veu* i altra premsa barcelonina no podia sortir al carrer, on s'expressava el suport explícit a la vaga de La Canadencia i les explicacions sobre com estava naixent una nova època i per què s'havia d'estar al costat del proletariat per ser l'agent històric del canvi. Tampoc es podien oblidar les constants intervencions d'Ors en el sentit de reclamar la seva independència de criteri i expressar dures crítiques en contra del capitalisme pel seu menyspreu envers els intel·lectuals.

Als noucentistes els podien molestar aquestes declaracions d'Eugeni d'Ors, que se sumaven als posicionaments orsians durant la Gran Guerra i a la influència que seguia exercint des dels seminaris dels Estudis Normals, especialment entre els noucentistes de la nova generació, com Josep Maria Capdevila, Joan Estelrich, Joan Crexells o la senyoreta Muntaner (destacada per Josep Pla al seu *Quadern gris*), entre els més destacats. El comportament d'Ors començà a ser considerat com l'expressió d'una «asfixiant egolatria» i d'una «megalomania desmesurada» (en expressions que Josep Pla dedicarà més tard a l'«homenot» corresponent). Però el que més molestà la cúpula dirigent del Noucentisme a la Mancomunitat va ser que Ors actués com si les coses creades per ell fossin de la seva propietat, que afavorís de manera explícita els seus «addictes», l'obstruccionisme, la manca de professionalitat (el fet de funcionar amb el sistema del «paperet de butxaca»), la manca de rigor en el tancament dels pressupostos (la «persistència en el dèficit»). De fet, els noucentistes estaven foragitant el mestre inicial per no haver-se adonat que, un cop institucionalitzat el seu intervencionisme sectorial, el «Catalunya endins» passava per sobre de tot ja que era l'expressió moderna del procés de la nacionalització de la societat catalana.

Ja el 1921 Antonio Machado saludà amb entusiasme l'arribada d'Ors a la cultura castellana, l'arribada d'un intel·lectual lliure que es despenia de la subjecció de l'enquadrament catalanista: el poeta andalús entenia, doncs, un dels motius de fons de la «defenestració». A Catalunya la marxa d'Ors va motivar la publicació

de comentaris com els de Tomàs Garcés, que afirmava que l'obra d'Ors fou «benèfica i oportuna en tant que flanquejava la d'en Prat» (1927), o la de Josep Pla, que, tot i votar com a diputat de la Mancomunitat en contra de l'acomiadament d'Ors, a finals de 1928, assegurava que havia estat «un amplificador de la veu de Don Enric Prat de la Riba». Xènius s'havia contradit quan, en l'aparició que havia tingut de la Ben Plantada el 1911, aquesta li havia manat no convertir-se en «infidel al sentit de la proporció»: a l'altura de 1920 s'havia col·locat fora de l'evolució natural del corrent que ell mateix havia contribuït centralment a configurar a principis del nou-cents. Xènius menystenia el sentit de la disciplina que ell havia exigit al principi com a fonament d'un pensament nacional. Mentrestant, en el mateix 1920 de la tragèdia orsiana, Carles Riba publicava la seva traducció d'*Electra* i d'*Antígona* de Sòfocles.

EPÍLEG: LA CREACIÓ D'UN PARTIT PROPI, COM A ÚNICA SORTIDA O COM A INICI DEL DECLIVI?

Podríem dir que des d'aquest moment es va produir una certa divergència entre la pervivència cultural, especialment literària, del Noucentisme i la necessitat que el sector dirigent de la política noucentista va tenir de disposar d'un instrument polític propi, davant l'extrema radicalització social i política de la societat catalana i el decantament de classe i d'intervencionisme hispànic que Cambó havia donat a la Lliga Regionalista, el seu partit mare tot i que ells s'haguessin identificat bàsicament amb la seva secció de la Joventut Nacionalista.

Per arribar a emprendre una iniciativa política autònoma l'ambient els havia d'haver arribat a semblar d'una emergència extrema. Enmig d'un panorama internacional al qual li costava molt retrobar l'equilibri, la Barcelona de Martínez Anido i el seu cap de policia Arlegui era extremament agressiva; eren els anys del pistolisme, del Sometent urbà, de la crisi econòmica de postguerra, de la fallida del Banc de Barcelona, de l'increment de la immigració extracatalana i de les primeres queixes demogràfiques sobre el perill del retrocés autòcton o els anys de la crisi creixent del Govern central (magnicidi del president Dato, derrota d'Annual, etc.). El juny de 1920 es va convocar una assemblea de diputats provincials a Corts i senadors catalans per protestar per la lentitud dels traspassos de serveis a la Mancomunitat i per haver torpedinat el procés de reivindicació autònom. En aquesta ocasió ja es llançaren crítiques contra la ingenuïtat dels qui encara creien en les possibilitats de retornar a l'imperialisme regeneracionista de principis de segle, i el nucli noucentista manifestà que ja només confiava en la gent que dirigia la Mancomunitat, ja que Catalunya només podia confiar en les pròpies forces.

Aquesta posició portaria Ramon d'Abadal, el novembre de 1921, a demanar l'inici d'una campanya de sensibilització prèvia a la convocatòria d'un «congrés de joventuts» (altre cop la significativa identificació) al marge de qualsevol partit. El fullet de convocatòria del congrés ja constata el fracàs de la Lliga (parlen del

«catalanisme intervencionista») com a mínim des de 1917, i constatava, a més, com la Gran Guerra havia posat la «coordenada social» en primer pla, cosa que feia necessària la revisió de les tàctiques, i precisava que d'aquesta revisió n'havia de quedar al marge el «mestratge de Prat de la Riba», tot i que, amb el pas del temps, fos necessari desmarcar-se dels inicials imperialisme i conservadorisme. Signava la convocatòria la plana major del Noucentisme, provinent en gran part de la Joventut Nacionalista: P. Vidal de Llobatera, J. M. Pi i Sunyer, R. d'Abadal, J. Puig i Esteve, R. Closas, M. Esteve, V. Gassol, J. Bofill, C. Jordà, L. Massot, L. Nicolau d'Olwer, A. Rovira i Virgili, J. Puig i Esteve, M. Raventós, C. Soldevila, F. Vayreda, J. Pla, R. Rucabado, J. Barbey, P. Nubiola, A. Plana, F. Galí, E. Duran i Reynals, J. M. Bassols, R. Coll i Rodés, R. Massó i Valentí, J. Rubió, M. Ferrà, J. Crexells, M. Massó i Llorens, L. Guarro, M. Monegal, M. Roger i Crosa, J. M. Rendé, J. M. López Picó, J. M. Gich, J. V. Foix, L. Cervera, F. Trabal, J. Carbonell, J. M. de Sagarra i J. Maurici. Alguns d'ells, pocs i sovint per raons personals, tornarien aviat a la disciplina camboniana.

La Conferència Nacional Catalana se celebrarà el juny de 1922. Pel que fa als principis doctrinals, s'encarregarà Bofill de la ponència de fons, «Doctrina nacionalista», on el que farà serà posar al dia els principis exposats a *Les Joventuts Catalanes* de 1919, afirmant que «ser nacionalista, a Catalunya, és el compliment d'un deure moral i d'una missió patriòtica i de civilització» («nacionalització de l'ànima catalana»). Per la seva banda, Lluís Nicolau d'Olwer s'encarregarà de la ponència, no menys significativa, «Actuació del nacionalisme en les corporacions públiques catalanes». El mes d'octubre compraran *La Publicidad* (que ràpidament catalanitzaran) i a finals de gener de 1923 s'acabaran escindint de la Lliga, escissió que afectarà de ple la Joventut Nacionalista però no tant el partit mare.

L'intervencionisme intel·lectual autònom, l'iniciat el 1907 i que havia assolit el moment culminant amb el control de la Mancomunitat, assajarà de perpetuar-se encara el 1923, demostrant una capacitat de mobilització i un prestigi social que posarà contra les cordes la mateixa Lliga Regionalista. La dictadura de Primo de Rivera, paralitzant la vida política i perseguint el món institucional (noucentista) català, revitalitzarà el vessant cultural del Noucentisme, conferint-li un caire resistencialista que ja no perdrà mai més. No obstant això, l'intervencionisme intel·lectual autònom (i el seu instrument polític, Acció Catalana) es va haver d'enfrontar amb el canvi sociològic operat durant aquests anys de sequera política, amb la consolidació política electoral del populisme republicà i amb la radicalització política i social creixent que afectà el país de 1931 a 1939. Les bases polítiques del Noucentisme, pensades pràcticament abans de la Gran Guerra (i posades al dia entre 1917 i 1919), no varen poder resistir aquest gran canvi i, o bé es traduïren en accions sectorials i professionals, o en encastellats retraïments, o s'hagueren de diluir en la nova política republicana.

L'ensulsiada de 1939 i el dramatisme que envoltà l'exili, que afecta per al nostre tema d'ara l'agra revisió de les responsabilitats de la política republicana, del catalanisme en el seu conjunt, va tocar de ple el sentit de l'intervencionisme noucentista del sector intel·lectual-professional. Al Noucentisme se l'acusà d'excés d'intellectualisme i de manca d'ideals, d'un vergonyós pànic davant les primeres canonades de la guerra, que la seva obra poètica no passà de ser una «gran obra menor» (Joan Triadú parlant el 1950 de Josep Carner), i s'adreçaren dures crítiques a l'orgull, a la vanitat i al caràcter voluble de la trajectòria d'Eugeni d'Ors (crítica que no podia oblidar l'acostament i la implicació d'Ors amb el franquisme). Malgrat l'intent de reivindicació de l'obra noucentista assajada per Fuster el 1960, de la qual parlàvem en començar, la gran recuperació cultural iniciada aleshores va menystenir l'aportació de la cosmovisió noucentista per burgesa (i en ocasions, deien, per objectivament «collaboracionista» amb la traïdoria anticatalana de la burgesia autòctona), i va exaltar la línia que portava del modernisme a les avantguardes pel seu caràcter trencador i compromís popular, això és, identificat amb les arrels de la nova cosmovisió marxista que estava consolidant la seva nova hegemonia.

ALGUNES ORIENTACIONS BIBLIOGRÀFIQUES

Entre la molta bibliografia utilitzada per a l'elaboració d'aquest text es poden destacar els llibres següents.

Amb relació a la definició i al paper d'Eugeni d'Ors, fins a la seva crisi de 1920, entre d'altres: Josep Pla, «Eugeni d'Ors», a *Homenots*, Barcelona, 1982 (1a edició: 1958); Maximiliano FUENTES CODERA, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugenio d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, 2009; Vicente CACHO, *Revisión de Eugenio d'Ors (1902-1930)*, Barcelona, 1997; Guillermo DÍAZ PLAJA, *La defenestració de Xènius*, Barcelona, 1967, i *Lo social en Eugenio d'Ors y otros estudios*, Barcelona, 1981; Enric JARDÍ, *El Noucentisme*, Barcelona, 1980, *Tres, diguem-ne, desarrelats*, Barcelona, 1966, i *Eugeni d'Ors, obra i vida*, Barcelona, 1990; Joan TUSQUETS, *L'imperialisme cultural d'Eugeni d'Ors*, Barcelona, 1989 (interessant estudi introductori d'Albert Manent); Josep Maria CAPDEVILA, *Eugeni d'Ors: Etapa barcelonina (1906-1920)*, Barcelona, 1965; Jaume AULET, *J. Carner i els orígens del Noucentisme*, Barcelona, 1992; Carlos d'ORS, *El Noucentisme: Presupuestos políticos y artísticos*, Madrid, 2000; Joan FUSTER, *Contra el Noucentisme*, Barcelona, 1977; Jaume VALLCORBA, *Noucentisme, mediterraneisme i clasicisme: Apunts per a la història d'una estètica*, Barcelona, 1994, i *Estètica i valors mediterranis a Catalunya*, Barcelona, 2001; Jordi CASTELLANOS, *Literatura i societat: La construcció d'una cultura nacional*, Barcelona, 2013, i *Josep Pijoan: Política i cultura*, Barcelona, 1990; Albert MANENT, *Josep Carner i el Noucentisme: Vida,*

obra i llegenda, Barcelona, 1969; Norbert BILBENY, *Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme*, Barcelona, 1988.

Amb relació a l'intervencionisme noucentista, entre d'altres: Jaume BOFILL, *Prat de la Riba i la cultura catalana*, edició a cura de Jordi Casassas, Barcelona, 1979; Enric PRAT DE LA RIBA, *La nacionalitat catalana*, edició a cura de Jordi Casassas, Barcelona, 1993 (1a edició: 1906); Ferran SABATÉ, *Política i sanitat a la Catalunya noucentista: Professionals i polítics (segle XX)*, Barcelona, en procés d'edició; Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*, Barcelona, 1978-1986; Albert BALCELLS, *Puig i Cadafalch, president de Catalunya i la seva època*, Barcelona, 2013, i *La Mancomunitat de Catalunya*, Barcelona, 1996 (en col·laboració amb Enric Pujol i J. Sabater).

Amb relació a l'evolució del corrent i a la seva acció política i social, entre d'altres: Jordi CASASSAS, *Jaume Bofill i Mates (1878-1933): L'adscripció social i l'evolució política*, Barcelona, 1980, «La configuració del sector intel·lectual-professional a la Catalunya de la Restauració», *Recerques*, 8 (1978), p. 103-131, i *Entre Escilla i Caribdis: El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, Barcelona, 1990; Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, Barcelona, 1919, i *Siluetes de catalans (segles XIX i XX)*, Barcelona, 1969, 2 v.; Enric UCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona, 2003; Francesc ROCA, *Política, economia i territori a Catalunya (1901-1939)*, Barcelona, 1979 (pròleg de Fabià Estapé); Antoni MARÍ (ed.), *La imaginació noucentista*, Barcelona, 2009; Vinyet PANYELLA, *Cronologia del Noucentisme: Una eina*, Barcelona, 1996; Josep MASSOT, *Escriptors i erudits contemporanis*, Barcelona, 2013.

Amb relació a la dinàmica de l'àrea mediterrània, entre molts d'altres: Giuseppe PREZZOLINI, *La cultura italiana*, Florència, 1923, i *Giuseppe Prezzolini, testimoni della sua epoca (1892-1992)*, Roma, 1992; Gabriel de BROGLIE, *Histoire politique de la Revue des Deux Mondes de 1829 à 1979*, París, 1979; Corrado VIVENTI (ed.), *Storia d'Italia*, vol. 4: *Intelletuali e potere*, Torí, 1981; Christophe CHARLE, *Naissance des «intellectuels» (1880-1900)*, París, 1990; Victor NGUYEN, *Aux origines de l'Action Française: Intelligence et politique vers 1900*, París, 1991; Eugen WEBER, *L'Action Française*, París, 1962; Wolf LEPENIES, *¿Qué es un intelectual europeo?: Los intelectuales y la política del espíritu en la historia europea*, Barcelona, 2007; François DOSSE, *La marcha de las ideas: Historia de los intelectuales, historia intelectual*, València, 2007; Paul VALÉRY, *Sguardo sul mondo attuale e altri saggi*, Milà, 1994; Eugenio GARIN, *La cultura italiana tra '800 e '900: Studi e ricerche*, Bari, 1972; Emilio GENTILE, «*La Voce*» e *l'età Giolittiana*, Milà, 1972.

